

ԳԱՅԱՆԷ ԳԱԼՍՏԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ Գ. ՊԱՆԼԱԻՈՒՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՐԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայ եկեղեցական մատենագրութեան մէջ իր ուրոյն տեղն ունի Գրիգոր Գ. Պանլաւունի (Փոքր Վկայասէր) կաթողիկոսը:

Ծնունդ է 1093 թ. Տլուք գաւառի Ծովք դղեակում: Իր կրթութիւնն ու հոգեւոր դաստիարակութիւնն ստացել է Քեսունի Կարմիր վանքում:

Գրիգոր Բ. Վկայասէր կաթողիկոսը վախճանուելուց առաջ, վերջին պահին իր մօտ կանչելով Բարսեղ կաթողիկոսին եւ Վասիլ իշխանին, նրանց առջեւ կանգնեցնում է 12-ամեայ պատանի Գրիգորին եւ նրան կանխահոշակում կաթողիկոս՝ Բարսեղի մահուանից յետոյ:

Բարսեղը, հնազանդուելով Վկայասէրի բոլոր հրահանգներին, իր խնամքի եւ հոգածութեան տակ է վերցնում կաթողիկոս կանխահոշակուած պատանի Գրիգորին եւ հետագայում նրան ձեռնադրում է եպիսկոպոս:

Բարսեղ Անեցու մահուանից յետոյ՝ 1113 թ., կաթողիկոս է ընտրւում Գրիգոր եպիսկոպոսը:

Նրա օրօք հայրապետական աթոռը 1116-ին Քեսունի Կարմիր վանքից տեղափոխւում է Ծովք, իսկ 1149-ից՝ Հռոմկլա:

Գրիգոր Գ. Պանլաւունու կաթողիկոսութեան շրջանում առաջ են գալիս մի շարք կրօնական եւ քաղաքական խնդիրներ, որոնց կարգաւորման գործում նա ջանք եւ եռանդ չի խնայում:

Գրիգոր Գ. Պանլաւունի հայրապետն իր պաշտօնավարութեան վերջին շրջանում առողջական լուրջ խնդիրներ ունենալու պատճառով չի կարողանում զբաղուել հայրապետական գործունէութեամբ, ուստի իր եղբօրը՝ Ներսէս Շնորհալուն նշանակում է կաթողիկոսական տեղապահ:

1166 թ. սկզբներին Գրիգոր կաթողիկոսի վիճակը վատթարանում է, եւ նա, զգալով իր մօտալուտ վախճանը, Հռոմկլայում ժողով է գումարում, որն աթոռակից կաթողիկոս է ընտրում Ներսէս Շնորհալուն: Ներսէսի կաթողիկոսական օծումը տեղի է ունենում 1166 թ. ապրիլի 17-ին՝ Ծաղկազարդի օրը:

Աթոռակից Ներսէս Շնորհալի կաթողիկոսի օծումից երեք ամիս անց վախճանւում է Գրիգոր Գ. Պանլաւունի կաթողիկոսը:

Գրիգոր Գ. Պահլավունի կաթողիկոսը, բացի վարչական գործունեությունից, զբաղուել է նաև մատենագրությունում: Նա Գրիգոր Բ. Վկայասէրի նմանողությունները թարգմանել կամ ուրիշներին է յանձնարարել թարգմանել մի շարք սրբերի վարքեր ու վկայաբանություններ, միեւնոյն ժամանակ յանձնարարելով, որ տուեալ սրբերի նախատօնակներին եկեղեցիներում նրանց վարքերը ընթերցուեն:

Գրիգոր Գ. Վկայասէրի գրչին են պատկանում նաև բազմաթիւ շարականներ, տաղեր, ինչպիսիք են Աստուածածնի Աւետեաց «Խորհուրդ անճառ» եւ Երկրորդ Ծաղկազարդի «Մեծահրաշ այս խորհուրդ» կանոնները, ինչպէս նաև Գանձարանի Գրիգոր Ա. Լուսաւորչին նուիրուած «Ի յելս արեւու արեւ ծագեցաւ մեզ արեւմտից» եւ Զօրօհնէքի «Ով զարմանալի խորհուրդ այս մեծ յայտնեալ» տաղերը եւ այլ գործեր:

Գրիգոր Գ. Պահլավունու գրչին են պատկանում նաև որոշ խրատական գրություններ, որոնք մինչ այդ Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի ձեռագրացուցակներում թիւրիմացաբար վերագրուել են Գրիգոր Բ. Վկայասէր կաթողիկոսին:

Վերոնշեալ խրատները մեզ են հասել ձեռագիր տեսքով եւ առկայ են Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահուող թիւ 8029, 8030 6708, 7248 ձեռագրերում¹:

ՄՄ 8029 ձեռագրում առկայ խրատների վերնագրերում նշուում է «Եղբար Տէր Ներսիսի կաթողիկոսի» գրառումը (թ. 35, 40, 47), որն էլ մեզ համար հիմք է հանգիսացել վերոնշեալ խրատները ընդունելու որպէս Գրիգոր Գ. Պահլավունու հեղինակած գործեր:

Մ. Աւդալբեգեանը գրում է, որ բնագրերի քննութեամբ պարզուել է, որ ձեռագրերում Գրիգոր Վկայասէրի անունով տարածուած ճառերի զգալի մասը պատկանում է Փոքր Վկայասէրին՝ Ներսէս կաթողիկոսի եղբորը²:

Մ. Զամչեանը գտնում է, որ քանի որ շատ են եղել Գրիգոր անունով կաթողիկոսները, ուստի ոմանք շփոթել են նրանց հեղինակած գործերը մէկը միւսի հետ, յատկապէս, Գրիգոր Բ. Վկայասէրի եւ Գրիգոր Գ. Պահ-

¹ Տե՛ս Յուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան մատենադարանի, կազմեցին Օ. Եգանեան, Ա. Զէյթունեան, Փ. Անթապեան, 1970 թ., էջ 377, 491, 657-658: Այդ ձեռագրացուցակի հիման վրայ վերոնշեալ խրատները թիւրիմացաբար ներկայացուել եւ ըստ այդմ էլ աշխարհաբարի են վերածուել իբրեւ Գրիգոր Աւագ Վկայասէրի երկեր:

² Տե՛ս Մ. ԱՒԿԱԼԲԵԳԵԱՆ, «Յայտնաւորք» ժողովածուները եւ նրանց պատմագրական արժէքը, Երեւան, 1982, էջ 31-32, նաեւ՝ Գ. Մուրադեան, «Մատենագիրք հայոց», Ի. հտ., ԺԲ. դար, 2014 թ., էջ 81-92:

լաւունու գործերը¹: Իսկ Ն. Թահմիզեանը գտնում է, որ երբեմն սխալմամբ, Գրիգոր Բ. Վկայասէրին են վերագրում Փոքր Վկայասէր կոչուած կաթողիկոսի հեղինակած շարականները՝ Աստուածածնի Աւետեաց եւ Երկրորդ Ծաղկազարդի կանոնները²:

Արդ ուսումնասիրութիւններից պարզ է դառնում, որ իրապէս շփոթը տեղի է ունեցել այն հասկանալի պատճառով, որ կաթողիկոսներից մի քանիսը կրել են Գրիգոր անունը:

Այն, որ խրատները Գրիգոր Բ. Վկայասէրի ստեղծագործութիւնները չեն, կարելի է հիմնաւորել նաեւ նրան ոչ բնորոշ գրական ոճի միջոցով, որովհետեւ իր գրչին պատկանող «Թուղթ վասն մոլորման Զատիկին» եւ «Խօսք վասն պատուիրանաց նախահարցն» ճառերը գրուած են դասական գրաբարով եւ գրական ոճով, իսկ նրան վերագրուող խրատները՝ միջին հայերէնով եւ ժողովրդախօսակցական լեզուով:

ՄՄ 8029 (թ. 35-50) թուահամարի ձեռագրում առկայ խրատները հետեւեալն են՝ «Պատգամք ի վերայ քրիստոնէից»³, «Նորին Գրիգորիսի եւ եղբար Ներսիսի հայոց»⁴, «Նորին Գրիգորիսի ասացեալ բան խրատու հոգւոյ»⁵: Վերոնշեալ խրատները ընդօրինակուած են 6708, 8030 եւ 7248 ձեռագրերում, որոնց հիման վրայ էլ կազմուել է քննական-համեմատական բնագիրը՝ որպէս հիմք ընդունելով 8029 ձեռագիրը:

* * *

Ձեռագրերի նկարագրութիւններ:

Ա. ՄՄ ձեռ. 8029: Ժողովածու: ԺԴ. դ. (1376 թ.-ից առաջ), Կօկս (Ղրիմ): Գրիչ, ստացող՝ Տէրտէր քահանայ Երեւանցի: Թերթ՝ 245: Թուղթ՝ 21,4 X 14: Միասիւն: Բոլորգիր: Տող՝ 27:

Ուղղագրական առանձնայատկութիւններ:

Ձեռագրի լեզուն եւ ուղղագրութիւնը միջին հայերէն է: Բնագրում բառերի գրութեան ձեւը միակերպ չէ, երբեմն գրուած է դասական ուղղագրութեամբ, երբեմն՝ միջին հայերէնով: Շատ յաճախ հրամայականի բառավերջի ա-ից եւ ո-ից յետոյ գրուած է յ: Բնագրում եւ-ը հանդիպում է

¹ Տէ՛ս Մ. ԶԱՄԶԵԱՆ, Հայոց պատմութիւն, հտ. Գ., Երեւան, 1984, էջ 393:

² Տէ՛ս Հայ սովետական հանրագիտարան, հտ. Գ., Երեւան, 1977 թ., էջ 213:

³ Տէ՛ս Յուլիա ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, կազմեցին Օ. Եգանեան, Ա. Զէյթունեան, Փ. Անթապեան, Երեւան, հտ. Բ, 1971 թ., էջ 657:

⁴ Տէ՛ս նոյնը, էջ 491, 657:

⁵ Տէ՛ս նոյնը, էջ 377, 657:

երկու ձեւով՝ $և=ե$ ։ Երբեմն բառամիջի աւ-ն գրուած է o եւ ավ ձեւով, բառամիջի խ-ն դարձել է $ղ$, բառամիջի ճ-ն՝ $ջ$, բառասկզբի $զ$ -ն՝ $ս$, $ա$ -ն՝ $է$, բառամիջի $ր$ -ն՝ $ռ$, բառամիջում գաղտնավանկի ը-ն գրուած է, ստացական $դ$ -ն՝ դարձել է $տ$, բառամիջում $ի$ -ն՝ $ե$, բառամիջի $իւ$ -ն՝ $ե$, ուէ-ն՝ $վ$, բառամիջի $տ$ -ն՝ $դ$, բառամիջի $զ$ -ն՝ $կ$, բառամիջի եւ բառավերջի $պ$ -ն՝ $բ$ ։ Երբեմն բաց է թողնուած բառամիջի վ-ն եւ այլն։ Բառամիջում խուլ պայթականները երբեմն դարձել են շնչեղ՝ $պ>բ$, $զ>կ$, $տ>դ$, $ճ>ջ$ եւ այլն։

Բ. ՄՄ ձեռ. 8030: Ժողովածու: 1341 թ., Ազախ քաղաք: Գրիչ, ստացող՝ Տէրտէր քահանայ Երեւանցի: Թերթ՝ 434: Թուղթ՝ 22,5 X 14,5: Միասին: Բոլորգիր: Տող՝ 24:

Ուղղագրական առանձնայատկութիւնները:

Ձեռագրի լեզուն եւ ուղղագրութիւնը միջին հայերէն է եւ շատ նման է ՄՄ 8029 ձեռագրին, քանի որ գրողն ու ստացողը միեւնոյն անձն է: Բնագրում բառերի գրութեան ձեւը միակերպ չէ, երբեմն գրուած է դասական ուղղագրութեամբ, երբեմն՝ միջին հայերէնով: Շատ յաճախ հրամայականի բառավերջի ա-ից եւ ո-ից յետոյ գրուած է յ: Բնագրում եւ-ը հանդիպում է երկու ձեւով էլ՝ $և=ե$ ։ Երբեմն բառամիջի o -ն գրուած է աւ ձեւով, բառամիջի խ-ն դարձել է $ղ$, բառամիջի ճ-ն՝ $ջ$, բառասկզբի $զ$ -ն՝ $ս$, $ա$ -ն՝ $է$, բառամիջի $ր$ -ն՝ $ռ$, շատ հաճախ գրուած է գաղտնավանկի ը-ն, ստացական $դ$ -ն երկու ձեւով էլ գրուած է՝ $տ$ եւ $դ$, բառամիջի $իւ$ -ն՝ $ե$, ուէ-ն՝ $վ$, բառամիջի $տ$ -ն՝ $դ$, բառամիջի $զ$ -ն՝ $կ$, բառամիջի եւ բառավերջի $պ$ -ն՝ $բ$ եւ այլն։

Գ. ՄՄ ձեռ. 7248: Ժողովածու: Ժէ. դ.: Ս. Գէորգ եկեղեցի: Գրիչ՝ Ովան-նէս երէց: Թերթ՝ 519: Թուղթ՝ 16,2 X 11: Միասին: Նոտրգիր: Տող՝ 19–20:

Ուղղագրական առանձնայատկութիւնները:

Բնագրի լեզուն միջին հայերէն է, իսկ ուղղագրութիւնը խառն է՝ դասական եւ միջին հայերէն: Ի տարբերութիւն 8029 եւ 8030 ձեռագրերի՝ այստեղ բառերի գրութեան ձեւը զրեթէ միակերպ է, հիմնականում՝ դասական ուղղագրութեամբ: Շատ յաճախ հրամայականի բառավերջի ա-ից եւ ո-ից յետոյ գրուած է յ: Բնագրում եւ-ի գրութեան ձեւը միակերպ է՝ եւ: Բառամիջի աւ-ն գրուած է o ձեւով, գաղտնավանկի ը-ն յաճախ գրուած է, բառամիջի եւ բառավերջի $պ$ -ն դարձել է $բ$, ստացական $դ$ -ն երկու ձեւով էլ գրուած է՝ $դ=տ$ եւ այլն։

Միօրինակութեան համար ընտրել ենք «եւ» տարբերակը, իսկ միջին հայերէնի ապառնիւի «կու» ձեւը թողել ենք նոյնութեամբ:

* * *

Գրիգոր Գ. Պահլաւունի կաթողիկոսն իր խրատներում ներկայացնում է մարդկային բազմաթիւ առաքինութիւններ՝ խօսելով դրանց անհրաժեշտութեան մասին, որով հնարաւոր է դառնում մարդու միաւորումը Աստծոյ հետ:

Նա բաւականին խիստ քննադատում է մարդկային կեանքում առկայ մի շարք մեղքեր, արատներ, մոլութիւններ եւ արատաւոր երեւոյթներ, որոնք աղճատում են մարդու մէջ աստուածային նկարագիրը, խաւարեցնում նրա հոգին՝ զրկելով աստուածային կենարար լոյսից:

Վկայասէրին վերագրուող խրատները աչքի են ընկնում փոխաբերութիւնների, համեմատութիւնների եւ պատկերաւորումների պարզութեամբ եւ գրաւորութեամբ: Նա իր խօսքը հաստատում եւ հիմնաւորում է սուրբգրային մէջբերումներով՝ ցոյց տալով ընթերցողներին, թէ այդ ամէնի մասին Աստուած նախապէս խօսել է իր ծառաների՝ մարգարէների եւ առաքեալների բերանով:

«Նորին Գրիգորիսի եւ Վկայասիրի եղբար Ներսիսի հայոց» խրատում խօսւում է աղօթքի, խոնարհութեան եւ հնազանդութեան մասին:

Հեղինակը յիշեցնում է սկզբնական մեղքի ծագումը տիեզերքում, այսինքն՝ չարի, սատանայի ի յայտ գալը, որ նախ ինքը անհնազանդ գտնուեց Աստծուն, ծուլացաւ Աստծուն սպասաւորելու մէջ եւ ապա այդ երկու մահաբեր թոյներով՝ ծուլութեան եւ անհնազանդութեան մեղքերով, թունաւորեց Ադամին եդեմական դրախտում: Դրանով սատանան կործանեց նրանց անմահական փառքից, որից ինքը նախապէս ընկաւ:

Բայց Քրիստոս, երբ եկաւ աշխարհ՝ խոնարհութեամբ եւ սիրով փրկելու մարդկանց բոլոր մեղքերից եւ չարի ծառայութիւնից, վերցրեց մարդկային բնութիւնը եւ անցաւ այս կեանքի միջով առանց մեղքի, տեսաւ մարդկանց տկարութիւնը, նեղութիւն տուողներին եւ հալածողներին, որ մշտապէս ծուլութեամբ եւ անհնազանդութեամբ տանում են մարդկանց դէպի կորուստ, եկաւ կանգնեցնելու զլորուածներին, գտնելու կորուսեալներին, լուսաւորելու խաւարածներին: Նա սովորեցրեց մարդկանց նախկին փառքին վերադառնալու ճանապարհը, որից ընկան ծուլութեամբ եւ անհնազանդութեամբ, ինչպէս նաեւ երկրորդեց առաջին պատու-

իրանը, որ չպահեցին: Քրիստոս ոչ միայն օրինակ եղաւ իր անձով, որ մշտապէս առանձնանում էր լեռան վրայ եւ աղօթում Հօրը, այլ նաեւ սովորեցրեց «Հայր մեր» աղօթքը, թէ ինչպէս պէտք է աղօթել:

Հեղինակն այնուհետեւ խոնարհութեան, հնազանդութեան եւ աղօթելու մասին Աւետարանի այս վկայութիւնները բերելուց յետոյ բացատրում եւ մեկնաբանում է աղօթելու կերպը, թէ ինչպէս եւ երբ պէտք է աղօթել:

Ըստ նրա՝ քրիստոնեան մշտապէս պէտք է աղօթի օրուայ բոլոր ժամերին, եւ Աստծուն յիշի իր մտքում: Աստուած ամէն ինչի համար չափ եւ սահման եւ ժամանակ է դրել, բայց աղօթելու համար չափ, սահման եւ ժամանակ չկայ, քանի որ Քրիստոս ինքն էլ է ասում Աւետարանում. «Ամենայն ժամ աղօթեցէք»:

Համաձայն Խրատների՝ աղօթական կեանքով ապրող քրիստոնեան մշտապէս խաղաղութեան մէջ է լինում, իսկ մահուան ժամանակ էլ խաղաղութեամբ է փոխում այս աշխարհից: Ամէն տեղ, ամէն ժամ Աստծուն աղօթող մարդիկ զերծ են լինում տարբեր տեսակի նեղութիւններից եւ պատուհաններից, ամէն տեսակի չարիքներից եւ մշտապէս արժանի են լինում սրբութեամբ Աստծու առջեւ կանգնելու:

Հեղինակն այնուհետեւ մէջբերում է Քրիստոսի կողմից աղօթքի մասին պատմած առակները եւ մեկնաբանում՝ յորդորելով քրիստոնեաներին իրենց մէջ ունենալու աղօթասիրութիւն: Նա, Հին եւ Նոր կտակարաններում առկայ պատմութիւնները՝ կապուած զօրաւոր աղօթքների ներգործութեան հետ, ներկայացնելով, յուսադրում է երկմիտ քրիստոնեաներին, որոնք ասում են, թէ իրենք շատ մեղաւոր են, եւ անիմաստ ու անօգուտ է աղօթել, որովհետեւ Աստուած չի լսի իրենց՝ ցոյց տալով, որ բազմաթիւ մեղաւորներ եւ յանցաւորներ փրկուեցին եւ ներման արժանացան, ուստի եւ Աստուած նաեւ իրենց կների ու կփրկի: Ծուլութեան եւ թերահաւատութեան պատճառով ասուած նմանատիպ խօսքերը չարի, սատանայի հնարանքներն են, որպէսզի մարդկանց զրկի աղօթքի փրկարար շնորհից եւ տանի դէպի կորուստ:

Հեղինակը յորդորում է լինել մաքուր, անբիծ եւ անարատ, մտքից եւ հոգուց հանել ամէն տեսակ աղտեղութիւն, իսկ ու քէն եւ հպարտութիւն, բերանից հեռացնել ամէն տեսակ չար խօսք եւ, ընդհակառակը, ասել այնպիսի խօսքեր, որոնք օգուտ կբերեն, թէ՛ խօսողին, թէ՛ լսողին: Քրիստոնեան հանապազ պէտք է իր միտքը տրամութեամբ զգեստաւորի, որպէս սգաւոր, քանի որ այնտեղ են ծնւում առաքինութիւնները եւ արտա-

սուրբ, եւ արտասուքի կաթիլները մարդու էութիւնը լուանում են ամեն տեսակ ախտերից:

Քրիստոնեան իր գործերը պէտք է կշռադատի ըստ Աստծոյ պատու-իրանների, եւ պէտք է իրեն առաւել անարժան եւ ցածր համարի, քան բոլոր մարդիկ, եւ իր մտքում միշտ ասի, թէ եթէ տեղեակ լինէին մարդիկ իմ գաղտնի գործերի մասին, ոչ միայն ինձ կանարգէին, այլեւ որպէս գազան կհալածէին եւ կքարկոծէին ինձ:

Քրիստոնեայ հաւատացեալը նաեւ պէտք է հագնի միջին հանդերձներ, որպէսզի սնափառութիւնը եւ հպարտութիւնը իրեն չտիրեն եւ չկործանեն: Եթէ հագուստը լինի կոպիտ եւ չափազանց հասարակ, ապա նրան կտանի հպարտութեան, քանի որ իրեն միւսներից առաւել ճգնակեաց կհամարի, իսկ եթէ լինի ազնիւ, փափուկ եւ փառաւոր, այդ դէպքում էլ կառաջնորդի դէպի սնափառութիւն:

Քրիստոնեան իր առօրեան պէտք է սկսի աղօթքով եւ վերջացնի աղօթքով՝ կատարելու համար Աստուծոյ կամքը, որպէսզի արժանանայ Նրա ողորմութեանն ու բարեգթութեանը թէ՛ այս եւ թէ՛ հանդերձեալ կեանքում:

«Նորին Գրիգորիսի ասացեալ բան խրատու հոգոյ» խրատում հեղինակը խօսում է քրիստոնէական կենցաղավարութեան մասին, թէ ինչպէս պէտք է քրիստոնեան իրեն դրսեւորի կեանքում հասարակութեան մէջ եւ Աստծոյ առաջ:

Ամենից առաջ նա խօսում է խոնարհութեան մասին, որն ամենամեծ առաքինութիւնն է համարւում: Քրիստոնեան պէտք է իրեն մշտապէս խոնարհ պահի՝ համարելով իրեն թերի ու անպիտան, Աստուծոյ պատու-իրաններին պարտական, որպէսզի չհպարտանայ եւ չկործանուի: Նա իր աչքերը պիտի գետին խոնարհի եւ գիտակցի, որ հոգ է, որպէսզի չմեծամտանայ, իսկ հոգու աչքերը, միտքը դէպի երկինք՝ Աստծուն, ուղղի եւ գիտակցի, որ նա է իր Արարիչը եւ Տէրը:

Վկայասէրն այնուհետեւ խօսում է մարդկային այլ առաքինութիւնների մասին՝ սիրոյ, հնազանդութեան, բարի նախանձի, ժուժկալութեան, ողջախոհութեան եւ այլն, առաքինութիւններ, որոնք բարեփոխում են մարդկային կեանքը, ազնուացնում հոգին՝ դարձնելով նրան աստուածանման:

Քրիստոնեան պէտք է միշտ հնազանդ գտնուի իր մարմնաւոր եւ հոգեւոր տէրերին եւ երբեք չնախանձի նրանց փառքին եւ ունեցուածքին:

Նա, ընդհակառակը, պէտք է ընդօրինակի մարդկանց մէջ եղած առաքինութիւնները, դրական յատկանիշները, որպէսզի Աստծուն նմանուի:

Քրիստոնեան պէտք է ունենայ նաեւ չափի զգացողութիւն եւ հեռու մնայ հարբեցողութիւնից, իսկ անհրաժեշտութեան դէպքում գինի խմի՝ չանցնելով երեք փոքր բաժակը:

Գրիգոր Պաղատունին զգուշացնում է հեռու մնալ գայթակղութիւնից եւ անբարոյականութիւնից, յորդորում է երբեք չշփուել անպարկեշտ եւ անառակ կանանց հետ՝ մեղքից զերծ մնալու համար: Իսկ, առհասարակ, կանանց հետ շփուելիս պէտք է զգուշաւորութիւն պահել, նրանց շատ մօտ չգտնուել, նրանց աչքերին չնայել, այլ՝ դիմացը եւ անհրաժեշտ խօսքերն ասելուց յետոյ անմիջապէս հեռանալ, որպէսզի գայթակղութիւն չլինի եւ դա էլ իր հերթին դէպի մեղքը չառաջնորդի: Նման պարագաներում քրիստոնեան մշտապէս զգօն եւ արթուն պէտք է լինի՝ Աստծոյ դատաստանի օրը, գեհենի տանջանքների երկիւղն ու ահը ի մտի ունենալով, որպէսզի չտանջուի սատանայի եւ նրա հետեւորդների հետ յաւիտենապէս:

Ըստ հեղինակի՝ Աստծուն նմանուելու ճանապարհը սրբակենցաղ կեանքով ապրելն է, քանի որ Տէր Յիսուս ասում է Աւետարանում, թէ՛ երանի սրտով մաքուրներին, որովհետեւ նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն: Մարդ երբ իր հոգուց հեռացնում է դէն է նետում ամէն տեսակ չարութիւն, ազահութիւն, ռիսակալութիւն, չարակնութիւն, կամապաշտութիւն, զրաբանութիւն, հայհոյութիւն, անառակութիւն եւ նման զազիր բաներ, ապա նա հոգով տեսնում է Աստծուն, ուրախանում եւ ցնծում Տիրոջով եւ համարձակ կերպով աղօթքով զրուցակից է լինում Նրա հետ:

Այսպիսիք թէեւ հասարակութեան մէջ են ապրում այս աշխարհում, սակայն Աստուած այնպէս է համարում, որ նրանք ճգնաւորների պէս միայնակեաց են՝ լեռներում եւ անապատներում բնակուող: Նրանք այս կեանքում արժանանում են երանութեան, իսկ այնտեղ՝ Քրիստոսի արքայութեան մէջ՝ կենաց անթառամ պսակին:

«Գրիգորի Վկայասիրի եղբար Տէր Ներսիսի կաթողիկոսի դարձեալ պատգամք ի վերայ քրիստոնէից եւ պատուիրանք Աստուծոյ» խրատում հեղինակը խօսում է Աստուածային սիրոյ, աղքատասիրութեան, ողորմութեան եւ պահեցողութեան մասին: Ըստ նրա՝ իւրաքանչիւր քրիստոնեայ պարտաւոր է պահել Աստծոյ պատուիրանները, ինչպէս որ Քրիստոս ասաց, թէ՛ եթէ ինձ սիրէք, իմ պատուիրանները կպահէք, եւ այս է իմ պատուիրանը, որ սիրէք միմեանց:

Հեղինակը յիշեցնում է, որ թէ՛ Հին եւ թէ՛ Նոր Կտակարաններում Աստուած մարդուն տուել է իր պատուիրաններն ու պատգամները, որոնց պահպանութիւնը կենսական անհրաժեշտութիւն է հաւատացեալի համար:

Իր այս խրատում Պահլաւունի հայրապետը ցոյց է տալիս Աստծոյ գերագոյն պատուիրանը, որ համարուում է Աստուածային սէրը, որի մասին հենց Տէր Յիսուս Քրիստոս է խօսում՝ ասելով, թէ՛ այս է մեծը եւ առաջին պատուիրանը: Նա, ով չի սիրում իր ընկերոջը, չի կարող սիրել նաեւ Աստծուն, քանի որ Աստծոյ հանդէպ ունեցած սէրը ընկերոջ հանդէպ ունեցած սիրոյց է երեւում: Ընկերոջ նկատմամբ ունեցած սիրոյ բացակայութիւնից են ծնւում մի շարք չարիքներ՝ մատնութիւն, չարախօսութիւն, յապակալութիւն, նենգութիւն, սուտ վկայութիւն եւ այս ամենով հանդերձ՝ սպանութիւն, որ գազաթնակէտն է այս բոլոր չարիքների: Դրա մասին է վկայում Յովհաննէս Առաքեալը՝ գրելով, թէ նա, ով ատում է իր եղբօրը, մարդասպան է:

Հեղինակը, Սուրբ Գրքից մի շարք մէջբերումներ անելով, ցոյց է տալիս Աստծուն եւ միեւնոյն ժամանակ մերձաւորին սիրելու կարեւորութիւնը: Նա սատանայի հետ է համեմատում այն մարդկանց, որոնց մէջ չկայ եղբայրասիրութիւն եւ, բնականաբար, նաեւ աստուածասիրութիւն, քանի որ այս երկուսը փոխկապակցուած են միմեանց հետ: Այդպիսիները ոչ միայն կդատուեն եւ կպատուհասուեն այս կեանքում, այլ նաեւ սատանայի հետ կտանջուեն անդենական կեանքում: Եղբայրասիրութիւնը մարդուն տանում է դէպի աստուածասիրութիւն, աստուածապաշտութիւն, հաւատի բարձրութիւն եւ պայծառութիւն: Սէրն է բոլոր բարիքների հիմքն ու կատարումը:

Գրիգոր Պահլաւունին, յիշեցնելով Յովհաննէս Առաքեալի խօսքը, թէ ոչ միայն խօսքերով սիրէք միմեանց, այլ նաեւ գործերով, ցոյց է տալիս դէպի Աստուած տանող ճանապարհը, որը աղքատասիրութիւնն ու ողորմութիւնն է: Ըստ նրա՝ պէտք է մշտապէս հոգ տանել աղքատներին, որբերին եւ այրիներին եւ նրանց չզրկել կամ շանարգել՝ արժանանալու համար Աստծոյ ողորմածութեանը:

Նա, աւետարանական այրի կնոջ երկու լուման որպէս օրինակ բերելով, հաւատացեալ քրիստոնեաներին յորդորում է, որ իրենց կատարած բարեգործութիւնը կամ ողորմութիւնը կատարեն բոլորանուէր սրտով՝ Տիրոջ վարձատրութեանն արժանանալու համար, որովհետեւ Աստուած մարդու սրտին է նայում եւ ոչ թէ նրա տուածին:

Աղքատները մեծ բարիք են այս աշխարհում՝ համարուելով մեծ բարեխօսներ Աստծոյ առաջ, քանի որ նրանց ողորմութիւն տալու եւ աջակցութիւն ցուցաբերելու պատճառով Աստուած Իր բարկութիւնն է հեռացնում այս աշխարհի վրայից: Աղքատների աղօթքները պարիսպ են հանդիսանում Աստուծոյ բարկութեան առջեւ, որ թոյլ չեն տալիս պատուհաս գայ երկրի վրայ: Աղքատները համարւում են նաեւ որպէս թաշկինակ մեղաւորների ձեռքին, որ ողորմութեամբ ջնջւում եւ մաքրւում են նրանց մեղքերը, ինչպէս նաեւ շէն են պահում նրանց օջախները, իսկ անդատանները՝ պտղաբեր դարձնում:

Ըստ հեղինակի՝ խիստ անհրաժեշտ է, որ քրիստոնեան որքան հնարաւոր է, իրեն հեռու պահի չարակամութիւնից, ռիսկալիւթիւնից, ատելութիւնից, որպէսզի իր պահքն ու աղօթքը լինեն ընդունելի Աստծոյ առաջ: Խնչ օգուտ է մարդուն, որ բերանով հաց չուտի, բայց լեզուով եւ ականջներով մարդու միս ծամի եւ արիւն ըմպի, բերանով պահք պահի, բայց ձեռքերով զրկի, լեզուով հայհոյի, ընկերոջը չարախօսի եւ մատնի, սրտով չար խորհի եւ ռիս պահի: Եթէ նա հազար օր էլ պահեցողութեամբ զբաղուի, միեւնոյն է, նրա պահքն ընդունելի չի լինելու Աստծոյ առաջ:

Պահքն ու աղօթքը ընդունելի դարձնելու համար քրիստոնեայ հաւատացեալը պէտք է իր անձը հեռու պահի տարատեսակ մեղքերից ու չարիքներից:

Քրիստոնեան պէտք է ուրախանայ իր դիմացինի ուրախութեամբ եւ ոչ թէ նախանձից տրտմի, նրա ուրախութիւնը իրենը պէտք է համարի: Եւ եթէ վիշտ կամ տրտմութիւն հանդիպի դիմացինին, նա չպէտք է ուրախանայ նրա վշտով, այլ այնպէս համարի, որ այդ վիշտն իրեն է պատահել՝ լինելով վերջինիս ցաւակից եւ վշտակից: Քանի որ հենց սա է նշանակում Քրիստոսի այն խօսքը, թէ ուրախացողների հետ ուրախանալ, լացողների հետ՝ լալ: Այս ձեւով հաւատացեալ քրիստոնեան կնամանուի իր Երկնաւոր Հօրը, եւ նրա պահքն ու աղօթքն էլ կլինեն ընդունելի:

**ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԿԱՅԱՍԻՐԻ ԵՂԲԱԼԻ ՏԵՐ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՊԱՐՁԵԱԼ ՊԱՏՎԱՄԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԵԻՅ ԵՒ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ՝**

Զի պարտ է քրիստոնէին պահել զպատուիրանն Աստուծոյ: Որպէս եւ ինքն տէրն հրամայեաց. եթէ սիրէք զիս զպատուիրանս իմ պահեսցիք², եւ այս է պատուիրանն իմ³, զի սիրեսցիք զմիմեանս⁴, եւ որ զիս սիրէ նա⁵ պարտ է եւ զընկերն սիրել⁶: Եւ այսու ճանաչեմ, եթէ իմ աշակերտք էք եւ յիս հաւատացեալք եթէ սիրէք զմիմեանս⁷: Իսկ որ զընկերն ոչ սիրէ, մի մնասցէ նա⁸, թէ եւ զԱստուած սիրել կարէ⁹: Զի որ զընկերն ատէ, զի՞արդ կարէ զԱստուած սիրել եւ կամ¹⁰ հաւատալ ի նա: Զի այսպէս ասէ սուրբ առաքեալն, թէ ով ասէ, թէ զԱստուած կու սիրեմ¹¹ եւ զեղբայր իւր

ատէ, սուտ է այնպիսին: Զի զեղբայր իւր զոր տեսանէ ոչ սիրէ, զԱստուած զոր ոչ¹² տեսանէ զի՞արդ կարէ սիրել¹³: Եւ որ ոչ սիրէ զընկերն նա¹⁴ բազում չարիս գործէ՝ մատնութիւն, չարախաւսութիւն¹⁵, որսակալութիւն, նենգութիւն, սուտ վկայութիւն, ի վերայ այսր ամենայնի՝ սպանութիւն, որ է կատարումն չարեաց: Եւ այս ամենայն չարիքս յատելութենէ է եւ ի ոչ սիրելոյն¹⁶ ծնանի: Անդի բուսանին եւ գերեն զհոգին եւ կորուսանեն եւ սատանայի մատնեն: Զի ասէ սուրբ առաքեալն Յովհաննէս¹⁷, թէ որ ատէ զեղբայր իւր մարդասպան է¹⁸: Արդ եթէ որ ատէ զեղբայր իւր մարդասպան է, ապա որ ի սպանումն մատնէ, տես թէ քանի չարիս գործէ: Զի մատնութիւն կատարեալ սպանութիւն է, նոյնպէս եւ ատելն եւ նենգելն¹⁹ եւ չարակնելն եւ նա-

¹ ԲԳ Վասն սիրոյ եւ բարեգործութեան ասացեալ դարձեալ կրկին պատգամք եւ պատուիրանք ի վերայ քրիստոնէից

² ՏԵ՛ս ՅՈՎՀ. ԺԳ. 15

³ Գ Հոյս է պատուիրանս իմ

⁴ ՏԵ՛ս ՅՈՎՀ. ԺԵ. 12

⁵ ԱԲԳ նայ

⁶ ՏԵ՛ս ՅՈՎՀ. ԺԳ. 3: ԲԳ > եւ որ զիս... սիրեալ

⁷ ՏԵ՛ս ՅՈՎՀ. ԺԳ. 34: ԲԳ սիրիցէք զիրարս] սիրէք զմիմեանս

⁸ ԱԲԳ նայ

⁹ Ա կարենայ

¹⁰ ԲԳ > կամ

¹¹ ԲԳ > կու սիրեմ

¹² ԲԳ + կարէ

¹³ ԱԲԳ սիրեալ: ՏԵ՛ս Ա. ՅՈՎՀ. Գ. 20:

¹⁴ ԱԲԳ նայ

¹⁵ ԲԳ+քսութիւն, չարակնութիւն

¹⁶ Ա չսիրելոյն] ոչ սիրելոյն

¹⁷ ԲԳ > Պաւղոս

¹⁸ ՏԵ՛ս Ա. ՅՈՎՀ. Գ. 15

¹⁹ Բ ատեալն, նենգեալն

խանձելն եւ չարախաւսելն, այսպիսիքս միապէս սպանուամն է: Վասնորոյ պարտ է մարդոյ զգուշանալ¹ ի յայսպիսի չարեացս: Զի մի յԱստուծոյ դատիցին յայս² կեանքս, եւ ի միւսն³ ընդ սատանայի տանջեցին⁴ այնոքիկ որ զընկերն մատնեն եւ չարախաւսեն⁵: Զի ի սկզբանէ⁶ մարդասպանն սատանայ է⁷, եւ նա⁸ է որ զմարդ⁹ ատէ¹⁰, եւ նա է որ մարդոյ չար կամի եւ զկորուստն¹¹: Արդ որ իւր ընկերին չար կամի եւ մատնէ, ճշմարիտ որ ստոյգ սատանայ է եւ ընդ սատանայի տանջելոց է¹²: Զի թէ Աստուած հրամայեաց թէ սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո¹³, եւ դու փոխանակ սիրելոյն կրկին ատես եւ ջանաս չար առնել¹⁴: Տես թէ քանի կորուստ գործես

անձին քո: Մին որ զԱստուծոյ հրամանքն արհամարհես, եւ մին¹⁵ որ զեղբայրն քո ատես եւ մատնես¹⁶ եւ այլ բազում վնաս գործես: Վասնորոյ աղաչեմ զձեզ սիրելիք, մի տայք խաբել¹⁷ զձեզ սատանայի¹⁸, այլ երկերուք ի սպառնալեացն Աստուծոյ, եւ սիրեցէք զիրարս¹⁹ իբրեւ զպաշտանեայք Քրիստոսի²⁰: Զի աստուածպաշտութիւն ի սիրոյն երեւի զի յայտնի է: Զի որ զընկերն ոչ սիրէ, նա²¹ եւ Աստուած ոչ կարէ սիրել²² եւ հաւատալ²³ ի նա²⁴, զի հաւատ մարդոյն այնիւ²⁵ ճանաչի, զի որ հաւատայ ի նա²⁶, նա²⁷ է որ սիրէ զնա²⁸: Արդ տեսէք եղբարք եւ սիրեցեալք Աստուծոյ, թէ ուր տարաւ հոգն²⁹ զմեզ սէր ընկերին՝ յաստուածսիրութիւն եւ յաստուապաշտութիւն³⁰ եւ ի հաւատոց բարձրութիւն եւ ի պայծառութիւն: Զի ընկերին

¹ ԱԲԳ սգուշանալ

² Ա ի յայս

³ ԲԳ յայն կեանքն] միւսն

⁴ Ա տանջելոց են Գ տանջիցին

⁵ ԲԳ+ եւ ատեն եւ յոս պահեն եւ կամ չարակնեն զընկերն ի բարին

⁶ Ա յիսկզբանէ

⁷ Տէս ՅՈՎՀ. Ը. 44

⁸ ԱԲԳ նայ

⁹ ԲԳ զմարդիկ] զմարդ

¹⁰ ԲԳ+ եւ նա է որ չարախաւսէ զմարդոց հանապազ

¹¹ ԲԳ+ եւ ջանայ կորուսանել զմարդիկ

¹² Բ արդ որ իւր ընկերին չար կամի եւ մատնէ եւ չարախաւսէ յայտնապէս սատանայ է այնպիսին եւ ընդ սատանայի տանջելոց է Գ արդ որ իւր ընկերին չար կամի եւ մատնէ եւ չարախոսէ յայտնապէս սատանայ է այնպիսին եւ ընդ սատանայի տանջելոց է

¹³ Տէս ՄԱՏԹ. ԺԹ. 19

¹⁴ Ա ջանաս չար առնեալ Բ չար ջանաս առնեալ Գ չար կամիս առնել

¹⁵ Ա մի

¹⁶ ԲԳ զընկերն քո մանաւանդ զեղբայրն քո ատես եւ ի մահ մատնես

¹⁷ Ա խաթեալ

¹⁸ ԲԳ + եւ կորուսանել

¹⁹ Ա զիրար

²⁰ Բ Քրիստոսի պաշտանայք Գ զՔրիստոսի պաշտօնեայք

²¹ ԱԲԳ նայ

²² ԱԲ սիրեալ

²³ Ա հաւատալ

²⁴ ԲԳ նայ

²⁵ ԲԳ սիրոյն] այնիւ

²⁶ ԲԳ յԱստուած] ի նա

²⁷ ԲԳ նայ

²⁸ Ա նա, ԲԳ + եւ որ սիրէ զԱստուած եւ հաւատայ ի նայ ապալ եւ զընկերս սիրէ

²⁹ Ա տարաւ էհոն ԲԳ տարաւ եւ էհոն

³⁰ Գ + եւ ի հաւատոց պաշտութիւն

սէրն զմարդոյն հաւատն բարձր եւ պայծառ ամենեցուն ցուցանէ: Եւ ոչ միայն հաւատոցն բարձրութիւն եւ պայծառութիւն¹, այլ եւ Աստուծոյ անուանն փառաւորութեան պատճառ է: Զի զայս ասաց Քրիստոս ի սուրբ աւետարանն, թէ տեսանեն զսէր² ձեր եւ զբարի գործելն³ առ միմեանս⁴ եւ փառաւորեացեն զհայր⁵ ձեր որ յերկինս է⁶: Ապայ եթէ սէրն փառք է Աստուծոյ եւ Աստուած ի սէրն է բնակեալ⁷, նովաւ հանգչի Աստուած առ մարդիկ եւ նովին սիրովն փառաւորի⁸ Աստուած ի մարդկանէ: Իսկ ատելութեամբն հայհոյի⁹ Աստուած ի մէնջ եւ հեռանայ, ուր ատելութիւն¹⁰ եւ ոխակալութիւն լինի, անդ սատանայ բնակէ, եւ Հոգի Աստուծոյ փախչի¹¹. անդ լինի ամենայն անկարգութիւն: Արդ եղբարք¹² պարտ է սիրել եւ լսել Պաւղոսի¹³ որ ասէ, թէ սէր ընկերի իւրում չար ոչ առնէ¹⁴: Եւ որ սիրէ ոչ նախանձի եւ

ոչ ամբարհաւաճի¹⁵, ոչ հպարտանայ ի վերայ ընկերին, ոչ գրգռի եւ¹⁶ ոչ խորհի չար: Սէր¹⁷ երկայնայմիտ է, քաղցրանայ¹⁸, եւ եթէ ոք ասիցէ, թէ ողորմած եմ¹⁹ եւ աղքատաց կերակրող²⁰ եւ պահաւք եւ աղաւթիւք²¹ կուճգնիմ եւ յայն վստահանայ եւ զընկերն ոչ սիրէ եւ²² ոխ պահէ կամ չարին չար հատուցանէ, ոչ աւգտի²³ այնպիսին ոչ յաղաւթիցն²⁴ եւ²⁵ ոչ ի պահոցն եւ ոչ յողորմութենէն: Այլ²⁶ եւ Պաւղոս առաքեալն զայս հրամայեաց, թէ զամենայն ինչս իմ աղքատաց տամ եւ ես ի տանջանս մատնիմ վասն Աստուծոյ եւ սէր ոչ ունիմ առ ընկերն իմ²⁷, ոչինչ աւգտիմ²⁸, զի սէրն է ամենայն բարեաց հիմն եւ կատարումն: Զի Քրիստոս հրամայեաց, թէ քան զամենայն աւրէնս²⁹ եւ զպատուիրանս իմ մեծ է սէրն³⁰: Եւ որ զսէրն պահէ, կատարէ եւ զայլ ամենայն պատուի-

¹⁵ ԲԳ ամբարհաւաճէ

¹⁶ ԲԳ > եւ

¹⁷ ԲԳ սէրն

¹⁸ ՏԵՍ Ա. ԿՈՐԻՔ. ԺԳ. 4-5

¹⁹ ԲԳ + ես

²⁰ ԲԳ կերակրիչ

²¹ Գ պահօք եւ աղօթիւք

²² ԲԳ կամ] եւ

²³ ԱԲ աւգտի Գ օգտի

²⁴ Գ յաղօթիցն

²⁵ Բ ու Գ > եւ

²⁶ ԲԳ զի] այլ

²⁷ ԲԳ > իմ

²⁸ ՏԵՍ Ա. ԿՈՐԻՔ. ԺԳ. 3, ԱԲ աւգտիմ Գ օգտիմ

²⁹ Գ օրէնս

³⁰ ՏԵՍ ՄԱՏՔ. ԻԲ. 37-40: Ա սիրն

¹ Գ + եւ սէրն ընկերին

² ԲԳ զսէրն

³ ԱԲ գործեալն

⁴ ԲԳ + զի

⁵ Բ զհայրն

⁶ ՏԵՍ ՄԱՏՔ. Ե. 16

⁷ ԲԳ + եւ

⁸ Ա փառաւորի

⁹ Ա հայհոյի

¹⁰ ԲԳ + գողութիւն

¹¹ ԱԲ փաղչի Գ փախչի

¹² ԲԳ > եղբարք

¹³ Ա սիրեալ եւ լսեալ Պաւղոսի Բ սիրել եւ լսեալ եւ լսել Գ սիրել եւ լսել Պողոսի

¹⁴ ՏԵՍ ՀՌՄ. ԺԳ. 10

րանսն:¹ Եւ Պաւղոս² առաքեալն ասէ, թէ ամենայն աւրենք եւ մարգարէք կանխեալ կան ի սէրն³: Եւ ամենայն բանք առաքելոց եւ մարգարեից ընդ սիրոյն կապեալ կան եւ ի նոյն բան կատարին: Եթէ սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո⁴, եւ⁵ առաքեալն ասէ, թէ մի բանիւք միայն սիրեսցուք զմիմեանս այլ եւ արդեամբք⁶: Այս է տուրս տալ կարաւտելոց⁷ եւ ոչ շար առնել մարդոյ, այլ բարի:⁸ Եւ ոչ ռիս պահել ի սրտի⁹ եւ ոչ յալանի: Եւ որ քեզ շար առնէ, դու ի սրտէ թող նմա¹⁰ զվնասն եւ յայնժամն Աստուած զքոյն թողու զմեղքն:¹¹ Եւ ողորմիլ աղքատին եւ տնանկին որչափ կարէ եւ խնամ տանիլ որբոց եւ այրեաց: Եւ թէ¹² նեղութիւն գայ ի վերայ կամ վիշտս¹³ տրտմութեան ուստի եւ գայ ի յաւտարաց կամ յայլազգեաց կամ զինչ նեղութիւն որ հանդիպի¹⁴,

մի տրտնջալ¹⁵ եւ մի նեղասրտիլ, այլ գոհացիր զԱստուծոյ: Եւ զաղքատս ոչ զրկեալ եւ որ զաղքատն զրկէ¹⁶ եւ կամ հարկանէ, զԱստուած ի բարկութիւն կու ածէ¹⁷, զի կու հրամայէ տէրն, թէ ով որ ողորմի աղքատին ինձ է ողորմել¹⁸: Իսկ որ¹⁹ հարկանէ եւ²⁰ անարգէ զաղքատն զիս է անարգել, զի դու հրաման առեր ողորմել²¹ եւ փոխանակ ողորմելոյ²² հարկանե՛ս, տես թէ քանի շարիս գործես: Նաեւ²³ Սողոմոն իմաստունն²⁴ ասէ. թէ որ հարկանէ²⁵ զաղքատն կամ արհամարհէ, բարկացունէ զարարիչն նորա²⁶: Զի Քրիստոս ասաց, թէ ես եմ աղքատն, որպես ասէ յաւետարանն²⁷, թէ զինչ որ արարիք աղքատին²⁸ թէ շար թէ բարի, ինձ արարիք: Եւ թէ նոցա ոչ արարիք եւ ոչ

¹ ԲԳ ապայ զամենայն պատուիրանսն է կատարեալ

² Գ Պողոս

³ ՏԵ՛ս ՀՌՈՄ. ԺԳ. 8-10

⁴ ՏԵ՛ս ՄԱՏԹ. ԺԹ. 19

⁵ ԲԳ այլ] եւ

⁶ ՏԵ՛ս Ա. ՅՈՎՀ. Գ. 18

⁷ Բ կարաւտելոցն Գ կարօտելոցն

⁸ ԲԳ + առնել

⁹ ԲԳ եւ ոչ պահել ռիս ի սիրտն

¹⁰ ԱԲԳ նմայ

¹¹ ԲԳ եւ Աստուած թողու զքո մեղքն

¹² ԲԳ եթէ

¹³ Գ վիշտքս

¹⁴ ԲԳ ուստի եւ գան ի վերայ յաւագաց կամ յայլազգեաց. եւ թէ ի ցաւոց նեղի ոք եւ կամ զինչ նեղութիւնք որ հանդիպի

¹⁵ Բ մի տրտնջեալ Գ մի տրտմիր

¹⁶ Ա զրկէ

¹⁷ ԲԳ այլ գոհանալ եւ զաղքատս ոչ զրկել եւ այլոց զրկեալ տալ: Որչափ որ ձեռն հասանէ ու կամ զաղքատն զրկէ ու կամ հարկանէ զԱստուած ի բարկութիւն ածէ

¹⁸ ԱԲԳ ողորմեալ

¹⁹ ԲԳ + կարի

²⁰ ԲԳ կամ] եւ

²¹ Ա ողորմիլ

²² ԲԳ ողորմութեան

²³ ԱԲԳ նայեւ

²⁴ Գ > իմաստունն

²⁵ ԲԳ անարգէ] հարկանէ

²⁶ ՏԵ՛ս ԱՌԱՎ. ԺԳ. 31, ԺԷ. 5: ԱԲԳ նորայ, ԲԳ + եւ համարեաց թէ զՔրիստոս եւ անարգեալ

²⁷ Գ աւետարանն

²⁸ ԲԳ թէ զոր ինչ արարէք աղքատի

ինձ արարիք:¹ Գնացէք² անիծեալք ի հուրն յաւիտենից³: Եւ յորժամ կամիս ողորմիս, մի հայիլ ի շատն եւ⁴ ի սակաւն⁵, զի Աստուած ի շատն եւ ի սակաւն ոչ հայի եւ հոգայ, այլ ի սիրտն կու հայի մարդոյ⁶: Զի բազումք են որ շատ ետուն եւ ոչ գովեցան, որպէս յաւետարանին գովեաց տէրն զայն այրի կինն որ զերկու խերեւէշն ետ, քան զայն որ դահեկան տուին⁷, նա⁸ գովեցաւ, թէպէտ որ սակաւ ետ, լի սրտիւ ետ⁹: Զի Աստուած կու տեսնու¹⁰ զսիրտն յորժամ ի տալ կու լինի¹¹, թէ ինչ սրտիւ կու տայ, զի այնպիսի տալն որ սրտի մտաւք տայ, թէպէտ որ պատառ մի հաց տայ, Աստուած հայնց կու համարի, թէ զոր ունէր ետ¹², եւ թէ փող մի լինի, համարի Աստուած թէ դահեկան ետ¹³: Լուր սրտի մտաւք պիտի եւ յաւժարութեամբ որչափ որ կարող լինի¹⁴, ապայ եթէ կարող լինի

եւ սակաւ տայ, այն չէ գովելի, յայտ է թէ յաւժար սրտիւ ոչ ետ¹⁵: Այլ¹⁶ պարտ է, թէ մարդն բարի առնէ¹⁷, թէ աղքատի թէ սրբոց յաւժար սրտիւ առնէ¹⁸: Եւ չպիտի ասել, թէ այսինչ շատ աղքատք են, որոյ տամ, մի ասել, այդ¹⁹ հակառակին է առ Աստուած: Այլ գոհացիր զԱստուծոյ որ քեզ տուեալ է²⁰, եւ դու այլոց տուր, որ Աստուծոյ նման լինիս: Զի կու հրամայէ ամենագովելին, Յոհան Ոսկեբերանն, ապաշխարութեան վարդապետն, հաւատոյ սիւնն, եկեղեցեաց զարդն, քաջ հովինն, որբոց եւ այրեաց դատաւորն²¹: Թէ ամաչէի ոչ նա²² զողորմածն Աստուած ասէի, ապայ ասեմ եւ ոչ ամաչեմ: Զի քո մեղքն տալովն եւ ողորմութեամբն կու քաւի²³: Զի մեծ բարիք են աղքատք ի յերկրի, եւ նոքա են²⁴ բարեխաւս առ Աստուած: Զի ի ձեռն ողորմութեան նորա²⁵ ողորմի Աստուած եւ ոչ ածէ Աստուած բարկութիւն ի վերայ աշխարհի: Զի ընդ ամենայն տեղիս ի գեղ

¹ ԲԳ արարէք² ԲԳ + լինէն³ ՏԵՍ ՄԱՏԹ. ԻԵ. 40-45⁴ ԲԳ > ի շատն եւ⁵ ԲԳ + եւ չառնել⁶ ԲԳ զի Աստուած զսակաւն եւ զշատն ոչ հոգայ, այլ ի սիրտն հայի⁷ ԱԲԳ տվին⁸ ԱԲԳ նայ⁹ ՏԵՍ ՄԱՐԿ. ԺԲ. 41-44¹⁰ ԲԳ տեսանէ¹¹ ԲԳ + կու տեսնու¹² Բ թէ զինչ ապրանք ունէր զամեն ետ Գ թէ զինչ ապրանք ունէր զամենն ետ¹³ ԲԳ դեկան էր ետ¹⁴ Ա որչափ որ կարող լինի Բ որչափ կարող լին Գ որչափ կարող լինի¹⁵ Բ յաւժար սրտիւ չես ի տալ Գ յոժար սրտիւ չես ի տալ¹⁶ Գ այլեւ¹⁷ ԱԲ արնէ¹⁸ ԱԲ արնէ¹⁹ ԱԲԳ այտ:²⁰ Բ տվեալ է Գ տվել է²¹ ԲԳ > եկեղեցեաց զարդն, քաջ հովինն, որբոց եւ այրեաց դատաւորն²² ԲԳ > նայ²³ ԲԳ քաւես²⁴ Բ աղքատքն յերկրի եւ նոքայ են Գ աղքատքն երկրի եւ նոքա են²⁵ ԲԳ նոցայ] նորա

եւ ի քաղաք բազում մեղք գործեն մարդիկ¹, բայց ուր² ողորմութիւն լինի աղքատաց, անդ ոչ ածէ բարկութիւն Աստուած վասն ողորմութեան³: Զի աղքատաց աղօթքն⁴ պարիսպ լինի ընդդէմ բարկութեան Աստուծոյ, ոչ տայ թոյլ գալ պատուհաս ի յաշխարհն⁵: Եւ ուր ոչ լինի ողորմութիւն, անդ պատուհաս լինի գավառին: Զի ողորմութիւն զհոլոր գէհէնոյն շիջուցանէ, զծով մեղացն ցածուցանէ⁶ եւ զաղտ հոգւոյն⁷ մաքրէ: Զի աղքատքն դաստառակ մեղաց են ողորմածացն, որ ջնջեն եւ մաքրեն զմեղքն ողորմութեամբն, եւ զտունն շէն պահեն զողորմածացն, զանդաստանն պտղաբեր առնէ⁸: Եւ արդիւնքն⁹ շահեկան եւ անհատ լինի եւ զսպառնալիսն¹⁰ Աստուծոյ յետս դարձուցանէ¹¹ եւ զաշխարհն ի խաղաղութեան պահէ¹²: Եւ աստուածայինն¹³ Սողոմոն իմաստունն¹⁴

ասէ, թէ ով որ ողորմի աղքատին փոխ տայ Աստուծոյ¹⁵: Եւ Քրիստոս կու հրամայէ¹⁶, թէ ով որ ողորմի աղքատին¹⁷, միոյն հարկաւապատիկ առցէ աստ եւ ի հանդերձեալն եւ զարքայութիւն երկնից ժառանգէ¹⁸: Իսկ ուր ոչ լինի ողորմութիւն, ամենայն բարի նուազի, եւ փոխանակ բարեացն՝ բարկութիւն ի վերայ երկրին¹⁹: Եւ տեսէք եւ լուարուք որպէս սողոմայեցիքն տանջեցան, զի թեպէտ որ այլ²⁰ չարիք կայր առնոսա, բայց առավել անգթութիւն եւ անողորմութիւն եղեւ պատճառ կորստեանն նոցա: Որպէս ասէ մարգարէն Եզեկիէլ, թէ զլիութիւն բարեացն ուտէին եւ ըմբէին եւ զձեռն յաղքատք ոչ մեկնէին²¹: Վասն այնորիկ ի յայս կեանքս²² երկնային հրովն այրեցան²³ եւ ի գալստեանն²⁴ այլ տանջելոց են: Զի ասէ Աստուած, թէ իրք չունիս որ տաս աղքատին, անուշ խաւսք այլ չունիս որ տաս²⁵: Զի անուշ խաւսքն

¹ Ա մարդիք

² Ա յուր

³ ԲԳ ողորմութեանցն

⁴ Ա աղօթքն

⁵ Բ պատուհասին յաշխարհն Գ պատուհաս ինչ աշխարհի

⁶ ԲԳ ցամաքեցուցանէ] շիջուցանէ

⁷ ԱԲԳ հոգոյն

⁸ Ա զանդաստանն պտղաբեր արնէ ԲԳ զանդաստանս պտղաբեր առնեն

⁹ Ա արդիւնքն

¹⁰ Ա զսպառնալիքն

¹¹ ԲԳ դարձուցանեն

¹² ԲԳ պահեն

¹³ ԲԳ > աստուածայինն

¹⁴ ԲԳ > իմաստունն

¹⁵ Տե՛ս ԱՌԱՎ. ԺԹ. 17

¹⁶ ԲԳ ասէ] կու հրամայէ

¹⁷ ԲԳ + ընդ

¹⁸ Տե՛ս ՄԱՏԹ. ԺԹ. 29: Ա ժառանգէ

¹⁹ ԲԳ բարեաց բարկութիւն գայ ի վերայ երկրի

²⁰ Բ թեպէտ եւ այլու Գ թեպէտեւ այլ

²¹ ԲԳ ձեռն ի յաղքատք ոչ կարկառէին

²² ԱԲ կեանքս

²³ Ա էրեցան

²⁴ Ա գալստեանն Բ գալստենն

²⁵ Բ զի ասէ Աստուած թէ իրք չունիս որ տաս սիրտ եւ յաւատարմութիւն եւ անուշ խաւսք էլ չունիս որ տաս աղքատին Գ զի ասէ Աստուած թէ իրք չունիս որ տաս սիրտ

քան զտալն ավելի է աղքատին¹: Զի Աստուած ի սիրտն կու հայի մարդոյ եւ ոչ ի տուրքն, թէ շատ է թէ սակաւ²: Քանի որ³ ողորմած լինի մարդն, ապա⁴ մարդասէր պարտ է լինել⁵, որ զամենայն⁶ միապէս սիրէ⁷: Ով որ մարդասէր է նման է Աստուծոյ եւ⁸ ով որ ի սրտին չար ունի ընդ մարդոյ⁹ կամ ոխ¹⁰ կամ ատելութիւն, այնպիսոյն պահքն ու աղաւթքն¹¹ չէ ընդունելի Աստուծոյ¹²: Այլ սուրբ պիտի սիրտն ի¹³ յամենայն շարէ, որ պահքն ընդունելի լինի¹⁴: Եւ ոչ բերանն միայն ի պահք եւ լեզուն արձակ, զի ոչ է այն պահք, այլ ընդ վայր¹⁵ աշխատութիւն: Զինչ աւգուտ է բերանովն հաց չուտել եւ լեզուովն եւ ական-

ջովն մարդոյ միս ծամել եւ արիւն ըմբել¹⁶: Բերանովն ի պահք¹⁷ եւ ձեռաւք ի զրկել¹⁸, բերանովն ի պահք եւ լեզուան ի հիշոցք¹⁹ տալ եւ զընկերն շարախաւսել²⁰ եւ մատնել²¹: Բերանովն զինչ աւգուտ²² է պահքն եւ սրտովն չար խորհիլ²³ եւ ոխ պահել մարդոյ²⁴: Այնպիսոյն պահքն ու աղաւթքն չէ աւգուտ²⁵, թէ հազար արանսուաղ կենայ, թող թէ ուտէ²⁶ զինչ որ հանդիպի, անասնաբար ըմբէ եւ զինչ իւր²⁷ կամքն է առնէ²⁸ եւ հպարտանա եւ զայլք արհամարհէ²⁹: Զի Աստուած կու հրամա-

եւ յօժարութիւն եւ անուշ խօսք այլ չունիս որ տաս աղքատին

¹ Բ զի քաղցր խաւսիլն ընդ աղքատն աւելի է քան զտալն Գ զի քաղցր խօսիլն ընդ աղքատն աւելի է քան զտալն

² ԲԳ զի Աստուած ի սիրտն եւ ի բարքն հայի եւ ոչ ի տուրքն թէ շատ է թէ սակաւ այլ զսիրտն եւ զկարողութիւնն քննէ

³ ԲԳ եւ յորժամ] քանի որ

⁴ Գ ապա

⁵ Ա լինեալ

⁶ ԲԳ + մարդ

⁷ ԲԳ + զչարս եւ զբարին, զչարարարն եւ զբարերարն

⁸ ԲԳ նայ է մարդասէր եւ նման Աստուծոյ ապալ պահք ի սուրբ սրտէ եւ յաննենգ մտաց զի

⁹ Ա մարդո

¹⁰ ԲԳ + կամ ոխ կամ շար նախանձ

¹¹ ԲԳ > ու աղաւթքն

¹² ԲԳ > Աստուծոյ

¹³ ԲԳ > ի

¹⁴ ԲԳ յայն ժամ է պահքն ընդունելի

¹⁵ ԲԳ վեր

¹⁶ Ա զինչ աւգուտ է բերանովն հաց չուտել եւ լեզուովն եւ ականջովն մարդոյ միս ծամել եւ արիւն ըմբել Բ զինչ աւգուտ է հաց ոչ ուտել բերանովն եւ լեզուաւ եւ ականջաւք մարդոյ միս ծամել եւ զարիւն ըմբել Գ զինչ օգուտ է հաց ոչ ուտել բերանովն եւ լեզուաւ եւ ականջօք մարդոյ միս ծամել եւ զարիւն ըմբել

¹⁷ ԲԳ պաս

¹⁸ Ա ձեռաւք ի զրկեալ Բ ձեռոք ի զրկեալ Գ ձեռօքն ի զրկել

¹⁹ ԲԳ յիշոց

²⁰ Գ շարախօսել

²¹ Ա մատնեալ

²² Գ օգուտ

²³ Ա խորհիլ ԲԳ խորհել

²⁴ Բ + եւ այսպիսի նենգ եւ շար խաւսիւք զսիրտն ապականեալ եւ զընկերն դատել Գ եւ այսպիսի նենգ եւ շար խօսիւք զսիրտն ապականել եւ զընկերն դատել

²⁵ Բ աղաւթքն անաւգուտ է Գ աղօթքն անօգուտ է

²⁶ ԲԳ ուտեն

²⁷ ԱԲ իր

²⁸ ԱԲ արնէ

²⁹ Բ + մանաւանդ թէ հպարտանայ ի սրտին եւ համարի զինքն թէ ի պահք եմ եւ յաղաւթք եւ զայլք արհամարհէ եւ ընդ վայր հարու Գ մանաւանդ թէ հպարտանայ ի սրտին եւ

յէ¹, թէ այդպիսի պահաւ² ոչ հաշ-
տիմ ընդ ձեզ: Զի՞նչ աւգուտ է³ գալ
բողոքել⁴ ձեզ առ իս եւ ինձ ոչ լսել: ⁵
Այլ այսպէս ասէ տէր, թէ լոյծ
զհանգոյցդ⁶ անիրաւութեան եւ քա-
կեա⁷ զնենգութիւն սրտի քո եւ
զգիր անաւրէնութեան⁸ ի բաց պա-
տառեա⁹ եւ բրդեա¹⁰ քաղցելոց
զհաց քո եւ զաղքատս անյարկս¹¹
տար ի տուն քո եւ զմերկն զգեցո¹²:
Եւ ատարաց եւ ընտանեաց¹³ եւ¹⁴
զաւակի քո երես¹⁵ մի դարձուցա-
ներ¹⁶: Այլ ողորմած սրտիւ ի նա հա-
յիր, եւ որ չափ որ կարէս աւգնա-
կան¹⁷ լեր: Եւ Պաւղոս առաքեալն

համարի զինքն թէ ի պահք եմ եւ յաղօթք եւ
զայլք արհամարհէ եւ ընդ վայր հարու

¹ Բ հրամայել է Գ հրամայել է

² Գ պահօք

³ Գ անօգուտ է

⁴ ԱԲԳ բողոքեալ

⁵ Բ + ինձ: Զի ի հակառակութիւն եւ
ի կոխ պահէք եւ կոփէք զաղքատսն եւ
զանդէրսն եւ ոխ եւ չարութիւն պահէք
ի սիրտս ձեր: Ոչ զայնպիսի պահս ընդդէմ
ասէ Տէր Գ ինձ: Զի ի հակառակութիւն եւ ի
կոխ պահէք եւ կոփէք զաղքատսն եւ զան-
դէրսն եւ ոխ եւ չարութիւն պահէք ի սիրտս
ձեր: Ոչ զայնպիսի պահս ընտրէցի ասէ Տէր

⁶ ԲԳ զհանգոյցս

⁷ ԱԲԳ քակեալ

⁸ Գ անօրէնութեան ԲԳ + որ ի սրտիս է
նենգութեան

⁹ ԱԲԳ պատառեալ

¹⁰ ԱԲԳ բրդեալ

¹¹ Բ զաղքատս եւ զատարս Գ զաղքատս
եւ զօտարս

¹² ԱԲ ըսգեցոյ Գ զգեցոյ

¹³ Ա ընդանեց Բ ընդանեաց

¹⁴ ԲԳ > եւ

¹⁵ ԱԲԳ էրես

¹⁶ Տէ՛ս ԵՍՍՅԻ ԾԸ. 4-7: Բ դարձուցանեալ

¹⁷ Գ օգնական

կու հրամայէ բերանն, աստուա-
ծային փողն տարսոնացին¹⁸, թէ
քաղցեալ է թշնամին քո հաց տուր
նմա¹⁹ եւ եթէ ծարաւի ջուր²⁰, զայս
արարեալ կայծակունս հրոյ կու-
տեսցես ի գլուխ նորա²¹: Եւ կու
հրամայէ²² Քրիստոս, եւ առաքե-
ալն վկայէ, թէ աւրհնեցէք զանի-
ծիչս ձեր եւ բարի արարեք ատե-
լեաց ձերոց²³: Եւ այլ Պաւղոս կու
հրամայէ, շուրթն Աստուծոյ, թէ
իրերաց ցաւակից լերուք, առաւե-
ալ ընդ լացողսն եւ ընդ խնդա-
ցողսն²⁴: Եւ թէ²⁵ քո ընկերին բարի
հանդիպի եւ նա²⁶ խնդայ, դու մի
նախանձիլ եւ տրտմիլ եւ չարիլ
ընդ նորա բարին: ²⁷ Խնդա ընդ նմա

¹⁸ Ա եւ Պաւղոս առաքեալն կու հրամայէ
բերանն, աստուածային փողն տարսոնացին
Գ > Եւ Պաւղոս ... տարսոնացին

¹⁹ ԱԲԳ նմայ

²⁰ ԲԳ + տուր նմայ

²¹ Տէ՛ս ՀԻՈՄ. ԺԲ. 20: ԲԳ > զայս արարեալ
կայծակունս հրոյ կուտեսցես ի գլուխ նորա

²² ԲԳ եւ այլ հրամայէ

²³ Տէ՛ս ՄՍՏԹ. Ե. 44: Բ + եւ աղաթս արա-
րեք լիկողաց եւ չարարողաց ձերոց: Գ եւ
աղօթս արարեք լիկողաց եւ չարարողաց
ձերոց:

²⁴ Տէ՛ս ՀԻՈՄ. ԺԲ. 15: Բ եւ Պաւղաւս առա-
քեալն կու հրամայէ բերանն աստուածային
փողն տարսոնացին թէ իրերաց ցաւակից լե-
րուք եւ վշտակից. սա է լալ ընդ լացողս եւ
խնդալ ընդ խնդացողսն Գ եւ Պօղաւս առա-
քեալն կու հրամայէ բերանն աստուածային
փողն տարսոնացին թէ իրերաց ցաւակից
լերուք եւ վշտակից. սա է լալ ընդ լացողս եւ
խնդալ ընդ խնդացողսն

²⁵ ԲԳ > թէ

²⁶ Բ նայ

²⁷ ԲԳ դու մի նախանձիլ եւ չարակնէր ընդ
նորայ բարին եւ

եւ համարեա, թէ քո է այն բարին¹: Եւ թէ² տրտմութիւն հանդիպի³ կամ վիշտ, նաեւ դու այլ տրտմիր ընդ նորա վիշտն, մի ուրախանալ ընդ նորա տրտմութիւն, համարեա⁴ թէ քո է այն տրտմութիւն եւ վիշտն⁵:

Այս է լալ ընդ լացողսն եւ խնդալ ընդ խնդացողսն: Յայնժամ⁶ նմանեցար Հաւրն երկնաւորին⁷ եւ եղբր նմա⁸ որդի սիրելի, պահքն ու աղաւթքն քո ընդունելի⁹: Մի զօրն¹⁰ ընդ բազում աւուրց համարիր¹¹, յայնժամ կարդայցես առ Աստուած եւ նա¹² լսէ քեզ: Եւ թէ աղաչես, հասանի քեզ յաւգնականութիւն վաղվաղակի¹³ եւ ասէ, թէ

զինչ խնդրես յԱստուծոյ կատարի քեզ¹⁴ եւ թէ ունիցիս սխալանք¹⁵ մեղաց, զայն Աստուած ջնջէ ի քէն¹⁶: Եւ Քրիստոսի ամենակալին փառք յաւիտեան¹⁷:

Զմեղապարտ Տէրտէր գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս եւ դուք յիշեալ լիջիք¹⁸:

Շարունակութիւնը՝ յաջորդիւ

¹ Ա. Խնդայ ընդ նմայ եւ համարեայ, թէ քո է այն բարին ԲԳ խնդայ ընդ նմա եւ համարեայ թէ քո են այն բարիքն

² ԲԳ եթէ

³ ԲԳ + քո ընկերին

⁴ ԱԲԳ համարեայ

⁵ Ա. կամ վիշտ, նայ դու այլ տրտմիր ընդ նորա վիշտն, մի ուրախանալ ընդ նորա տրտմութիւն, համարեայ թէ քո է այն տրտմութիւն եւ վիշտն ԲԳ եւ վիշտ եւ տրտմութիւն եւ նա տրտմի դու մի ուրախանար ընդ նորայ տրտմութիւն. այլ տրտմեայ ընդ նմայ որպէս թէ քէզ է այն տրտմութիւն եւ վնասն

⁶ Ա. Յայնժամն

⁷ Բ հաւրն երկնաւորի Գ հօրն երկնաւորի

⁸ ԲԳ նման

⁹ ԲԳ պահքն քո ընդունելի

¹⁰ ԱԳ զօրն

¹¹ Բ համարեալ Գ համարել

¹² Բ նայ

¹³ Բ եւ եթէ խաւսիցիս վաղվաղակի հասանի քեզ յաւգնականութիւն Գ եւ եթէ խօսիցիս վաղվաղակի հասանի քեզ յօգնականութիւն

¹⁴ Բ + եւ յորժամ ի բաց հանես ի քէն զիշոցք եւ զսրտմտութիւն եւ զրկելն եւ ոչ խաւսիս բան ինչ բարկութեան բերանով քո եւ ոչ հպարտանաս ի վերայ ընկերին եւ տացես զհաց քո քաղցելոց սրտի մտաւք եւ ոչ արասցես չարին չար եւ ոչ անիծես զոք եւ ոչ մատնես կամ նենգես. Յայնժամն եղիցի Աստուած քո ընդ քեզ: Գ եւ յորժամ ի բաց հանես ի քէն զիշոցք եւ զսրտմտութիւն եւ զրկելն եւ ոչ խօսիս բան ինչ բարկութեան բերանով քո եւ ոչ հպարտանաս ի վերայ ընկերին եւ տացես զհաց քո քաղցելոց սրտի մտօք եւ ոչ արասցես չարին չար եւ ոչ անիծես զոք եւ ոչ մատնես կամ նենգես. Յայնժամն եղիցի Աստուած քո ընդ քեզ:

¹⁵ Ա. սղալանք ԲԳ ինչ սղալանք

¹⁶ ԲԳ զայն Աստուած ի բաց ջնջէ + եւ սրբէ զքեզ յամենայն մեղաց: Եւ զինչ խնդրես յԱստուծոյ տացէ քեզ Աստուած: Եւ յայս կենքս ամենայն կամք քո կատարին եւ պահք եւ աղաւթք քո ընդունելի լինիցին առաջի Աստուծոյ: Որպէս զօբայն եւ զկուռնէլիին եւ տարցէ զքէզ Աստուած ի բարութիւն կենացն յաւիտենից եւ հասուցէ զքեզ միշտ ընջենաւոր հանգրստեն եւ ջամբեսցէ քէզ զկերակուրն անմահութեան եւ ժառանգեցուցանէ քեզ զերկնից արքայութիւն եւ ուրախանաս ընդ հրեշտակս հանապազ տեսանես զլուսն անճառելի:

¹⁷ ԲԳ Շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ տեսռն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. Ամէն:] Եւ Քրիստոսի ամենակալին փառք յաւիտեան:

¹⁸ ԲԳ > Զմեղապարտ Տէրտէր գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս եւ դուք յիշել լիջիք